

A szóbeli végrendelet dogmatikája a modern magyar magánjogban, kitekintéssel a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jogra

A magyar öröklési jog ritkán előforduló végrendelezési formája a szóbeli végrendelet. A szóbeli végrendelet jogintézményének megítélése sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem egyszerű feladat. A szóbeli végrendelet „létezése” folyamatosan megkérdőjeleződik, hiszen számos visszaélésre adhat okot. A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a szóbeli végrendelet jogintézményét, kitekintve néhány más jogrendszer megoldásaira is: bemutatására kerül a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jog szóbeli végrendeletre vonatkozó szabályrendszere. A tanulmány kitér a szóbeli végrendelet fejlődésére a XX. század alatti magyar öröklési jogban és igyekszik de lege ferenda javaslatokat tenni, amelyek elősegíthetik a szóbeli végrendelet körüli jogbiztonság érvényesülését.

Tárgyszavak:

szóbeli végrendelet, jogtörténet, Ptk. összehasonlító jog, de lege ferenda

The oral will is a rarely used form of testamentary disposition in Hungarian succession law. Assessing the legal institution of the oral will is not an easy task either in theory or in practice. The very existence of the oral will is constantly being questioned, as it can give rise to numerous abuses. This study attempts to present the legal institution of the oral will, also looking at the solutions adopted in several other legal systems: it presents the rules governing oral wills in German, Swiss, French, Italian and Romanian inheritance law, respectively. The study discusses the development of oral wills in Hungarian succession law during the 20th century and attempts to make de lege ferenda proposals, which could facilitate legal certainty surrounding oral wills.

Keywords:

oral will, legal history, Civil Code, comparative law, de lege ferenda

Bevezetés

A magyar öröklési jog nem túl gyakran előforduló végrendelezési formája a szóbeli végrendelet. A szóbeli végrendelet jogintézményének megítélése sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem könnyű feladat.¹ *Zalán Kornél* helyállóan fogalmazta meg, hogy „a pusztán tanúinak agyába írt szóbeli végrendelet olyan, mintha homokba volna írva.”²

Egyetértünk abban, hogy ennek indoka alapelvi szinten védett érdekek ütközőpontja: a végrendelezőnek az a joga, hogy a végakarátát minél szélesebb körben kinyilváníthassa és a végrendelet érvényesítéséhez fűződő jogbiztonság követelménye is érvényre jusson. E két érdek összeütközéséből ered, hogy a szóbeli végrendelet érvényességét minden jogrendszer korlátozza, amely korlátozás a magyar jogrendszerben is megjelenik.³

A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a szóbeli végrendelet jogintézményét, kitekintve néhány más jogrendszer megoldásaira is. Terjedelmi korlátok miatt nem teszünk kísérletet valamennyi európai jogrendszer bemutatására, helyette kiemeljük a német, svájci, francia, olasz és román öröklési jog szóbeli végrendeletre vonatkozó szabályrendszerét. Szintén terjedelmi korlátok miatt nem térünk ki a nemzetközi kollíziós szabályokra a szóbeli végrendelet alaki követelményei vonatkozásában.⁴

Bemutatásra kerül a szóbeli végrendelet fejlődése a XX. század alatti magyar öröklési jogban, kitérve a szóbeli végrendelet normarendszerére, az érvényesség és hatályosság kérdésére, valamint a szóbeli végrendeleti tanúk kiemelkedő szerepére a bírósági gyakorlattal kiegészítve. Elemzésre kerül a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.), valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) szóban tett végintézkedésre vonatkozó szabályrendszere is.

Végezetül megkísérjük a jelenlegi szabályozás elősegítése érdekében *de lege ferenda* javaslatot tenni a szóbeli végrendelettel kapcsolatban.

1 *Bókai Judit*, Az új öröklési jogi szabályok és a hagyatéki eljárás. *Magyar Jog*, 2007/9, 516. o.

2 *Zalán Kornél*, A végintézkedések kellékei. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1935, 258. o. [továbbiakban: *Zalán*, A végintézkedések kellékei]

3 *Kiss Annamária*, A végrendeletek alaki érvényességi kellékei a bírói gyakorlat tükrében. Magyar Bírói Egyesület, Cikkok–tanulmányok, 2024. december 16. (online), 25. o., <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2016/08/04/a-szobeli-vegrendelet-problemai-a-biroi-gyakorlatban/> (letöltés dátuma: 2025. szeptember 2.). [továbbiakban: *Kiss*, A végrendeletek]

4 Lásd erről részletesen: *Vékás Lajos*, Az öröklési jog nemzetközi kollíziós jogi kérdései. *Családi Jog*, 2020/2, 1-7. o.

I. A magyar öröklési jog szóbeli végrendeletre vonatkozó szabályai

I.1. A szóbeli végrendelet szabályozása a régi Ptk. előtt

Kiindulópontként szolgálhat a végrendeletek, öröklési szerződések és halál-esetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. törvénycikk, hiszen már e jogi norma rendelkezett a szóbeli magán-végrendeletekről és a kiváltságos végrendeletekről is.⁵ A szóbeli magán-végrendelet érvényességéhez négy tanú jelenléte volt szükséges, akik a végrendelező által értett nyelvet értették. A végrendelezőnek nyilatkozatát a tanúk előtt érthetően és egész terjedelemben előszóval, nem pedig valamely hozzá intézett kérdés igenlése vagy megtagadása által kellett előadnia és kinyilatkoztatnia, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekinteni. A szóbeli végrendelezés a végrendelező nyilatkozatának „bevégezésével fejeztetik be”.⁶ E végrendeleti formában tett végrendelezés a szóbeli végrendelezéstől számított három hónap után hatályát veszítette.

Az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (továbbiakban: Mjtj. vagy Magánjogi Törvényjavaslat) a magyar polgári jog átfogó kodifikációs kísérlete volt, amely a teljes magánjog egységes törvénykönyvbe foglalását célozta.⁷ Főként a német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) mintáját is követve, de magyar jogi hagyományokra építve szabályozta volna a személyi, családi, dologi, kötelmi és köztük az öröklési jogot. Bár maga a javaslat soha nem lépett hatályba, szövege és indokolása a magyar jogtörténet meghatározó forrásává vált, és későbbi jogfejlődésre is jelentős hatást gyakorolt. Magánjogunk általánosan elismert szakmai színvonalának tartott Magánjogi törvényjavaslat⁸ a szóbeli végrendelezést is tartalmazta. Ennek két egymástól elkülönült változata is megfigyelhető: *szóbeli magánvégrendelet* és *kiváltságos magánvégrendelet*.

A Magánjogi Törvényjavaslat kimondta, hogy magánvégrendeletet szóval is lehet tenni úgy, hogy a végrendelező erre felkért négy tanú együttes jelenlétében a tanúktól értett nyelven végakarátát egész terjedelmében szóval előadja és akár ezután, akár előre oly értelmű kijelentést tesz, hogy már a szóbeli nyilatkozatát végrendeletnek kívánja tekinteni.⁹ Szóbeli végrendelet alakszerűségeire

5 Érdekeségként említhető, hogy e jogszabály ismerte és használta a „szóbeli magán-fiók végrendeletek” kifejezést. Lásd: A végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. törvénycikk 20. §.

6 A végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. törvénycikk 15. §.

7 Lásd erről bővebben: *Homoki-Nagy Mária*, Az öröklési jog új szabályai az Mjtj. rendszerében. Jogtudományi Közlöny, 2009. különszám.

8 *Vékás Lajos*, Történeti visszapillantás a magyar magánjog kodifikációjára. Jogtudományi Közlöny, 2011/5, 267. o.

9 Mjtj. 1866. §.

vonatkozó jogeset szerint a fellebbezési bíróság a kihallgatott négy végrendeleti tanú egybehangzó vallomása alapján megállapította, hogy örökhagyó csupán azt jelentette ki, hogy végrendelezni akar és nem azt is, hogy amit mond, szóbeli végrendeletének kívánja tekinteni.¹⁰

Ettől némiképp eltérő volt a kiváltságos magánvégrendelet fogalommeghatározása: „[a]ki háború, kórvész vagy más életveszélyes járvány idejében vagy egyéb rendkívüli körülmény miatt oly helyzetben van, hogy végrendeletet a rendes alaki kellékek megtartásával egyáltalában nem vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetne, vagy aki nyílt tengeren útban van, kiváltságos végrendeletet tehet.¹¹ A kiváltságos végrendelet eltér a mai jogfelfogásunk szerinti értelemben vett szóbeli végrendelettől, hiszen bár előfeltétele a rendkívüli körülmény fennállása – például háború, kórvész vagy más életveszélyes járvány –, azonban érvényessége főszabály szerint a tanúkhöz, és nem a későbbi írásba foglaláshoz volt kötve. *Fabinyi* nem abban látta az írásbeli és szóbeli végrendelet közötti különbséget, hogy a végrendelező a tett végrendelezést írásbelinek vagy szóbelinek nyilvánítja, hanem abban, hogy a végrendelező írásban vagy szóval jelenti-e ki a végakarátát.¹²

Megvizsgálva a Magánjogi Törvényjavaslat rendelkezéseit, megállapítható, hogy a szóbeli végrendeletet közvégrendeleti formában nem lehetett tenni, bár a szóbeli végrendeletnél közreműködhetett királyi közjegyző, akinek a jelenléte két tanút pótolta.¹³ Az adott korszaknak megfelelően négy tanú¹⁴ alkalmazása volt indokolt.

Az Mtj. előtti időszakban akadt olyan szakirodalmi álláspont is, amely a szóbeli végrendeletet általános jelleggel szabályozta volna. A Téleszky-féle javaslat¹⁵ „nem ismert kétségeket a szóbeli végrendelet életképessége tekintetében, sőt könnyíteni akart, mert négy tanú helyett hárommal megelégedett.”¹⁶

A szóbeli végrendeletet a végrendelező által felkért négy tanú együttes jelenlétében lehetett tenni. Érvényességéhez az volt szükséges, hogy azt az egyik tanú haladéktalanul írásba foglalja a végrendelezés helyének és idejének

10 Lásd erről: Szemelvények a felsőbbíróság gyakorlatában. Jogtudományi Közlöny, 1930. 8. szám, 78. o.

11 Mtj. 1870. §.

12 *Fabinyi Tihamér (szerk.)*, Magyar magánjog mai érvényében. IV. rész: Öröklési jog és örökösödési eljárás. 2. kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1935, 348. o.

13 Mtj. 1866. §.

14 A mai felgyorsult világban kifejezetten soknak számít négy tanú alkalmazása. Érdemes megemlíteni, hogy a római jog hét tanút írt elő, de a XIX. században hatályos volt száz törvénykönyv 2100. §-a „a bíróságon kívül készített végrendeletekhez öt tanu jelenlétét kívánta meg.” Lásd erről: a 1876. évi XV. törvénycikk indokolása a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről, valamint *Molnár Imre -Jakab Éva*, Római jog. Szeged, Diligens Bt, 2001, 393. o.

15 A „Téleszky-féle javaslat” alatt egy kodifikációs bizottság munkáját értjük, amely a 20. század elején készült polgári törvénykönyv-tervezetre vonatkozik. A tervezet 1928-ig (az Mtj.-ig) meghatározó kodifikációs előmunkálat volt.

16 Lásd erről részletesebben: *Nagy Antal*, A szóbeli végrendelet a mai jogállapot szerint és a Magánjogi Törvénykönyv javaslatában. Jogtudományi Közlöny, 1930, 23. szám, 213. o.

feltüntetésével vagy a tanúk közhatóság előtt haladéktalanul jegyzőkönyvbe mondják.¹⁷ A hatályosság körében fontos előírás volt, hogy a szóbeli végrendelezést követő három hónapon túl elvesztette hatályosságát, ha a végrendelező életben marad.¹⁸

Összességében elmondható, hogy a Magánjogi Törvényjavaslat a magánvégrendelet egyik fajtájaként, nem kivételes formában szabályozta a szóbeli végrendeletet, hanem szigorú feltételek betartásával, de általános jelleggel elismerte. Az írásba foglalásnak azonban haladéktalanul meg kellett történnie.

1.2. A szóbeli végrendelet a régi Ptk.-ban

A régi Ptk. jelentős változásokat vezetett be a szóbeli végrendelezés terén. A szóbeli végrendeletet akkor tekintette érvényesnek, ha a végrendelező két tanú együttes jelenlétében a tanúk által értett nyelven végakarátát egész terjedelemben szóval előadja, és ez alkalommal kijelenti, hogy szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete.¹⁹ Elhagyta a magánvégrendelet és a kiváltságos végrendelet megkülönböztetést, és normaszöveg szintjén már nem szóbeli magánvégrendeletnek minősítette a szóban előadott utolsó akaratot, hanem kizárólag a szóbeli végrendelet kifejezést használta. A szabályozás nem csupán megnevezésében változott: a végrendelet létrejöttéhez elhagyta a négy tanú alkalmazását, helyette elegendő volt két tanú is.²⁰

Megfigyelhető továbbá, hogy az alakiség mellett – négy tanú helyett két tanú – az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállása is szükséges volt. A tanúkra vonatkozóan az írásbeli magánvégrendelet tanújának személyére nézve, valamint az ő és hozzátartozója érdekeltségére tekintettel állapított meg korlátozásokat, kivételt képezve, hogy a tanú írni tudása a szóbeli végrendelet érvényességének nem kelléke.²¹

A szóbeli végrendelezést a régi Ptk. szűkebb körben tartotta fenn, mint korábbi jogunk.²² Bacsó Jenő álláspontja, hogy „a korábbi rendelkezésekkel szemben a régi Ptk. szerint a szóbeli végrendelet csak mint kiváltságos végrendelet érvényes, vagyis nem lehet minden esetben szóbeli végrendeletet tenni.”²³

A régi Ptk. két alapvető feltétel fennállását kívánta meg: egyrészt az életet fenyegető rendkívüli helyzet, másrészt az írásbeli végrendelet tételének kizárt

17 Mtj. 1867. §.

18 Mtj. 1868. §.

19 Régi Ptk. 635. § (1) bek.

20 Régi Ptk. 635 § (1) bek.

21 Régi Ptk. 635. § (2) bek.

22 *Sóth Lászlóné, A végintézkedések.* HVG-ORAC, Budapest, 102. o.

23 *Bacsó Jenő, Öröklési jog.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 82-83. o.

voltát, vagy jelentékeny nehézségét, amely feltételeknek együttesen kellett megfelelnie.²⁴

1.3. A szóbeli végrendelet a Ptk.-ban

A XXI. század első polgári jogi kodifikáció eredménye a Ptk megalkotása volt. E törvénykönyv elfogadását széleskörű szakmai egyeztetés és viták előzték meg, amelyek érintették az öröklési jog területét is. A szóbeli végrendelettel kapcsolatban felmerült javaslatok középpontjában a jogintézmény fenntartásának kérdése állt: szükséges-e egyáltalán a szóbeli végrendelet intézménye?²⁵

A szóbeli végrendelet körüli bizonytalanságok nem pusztán a végrendelet alakítására vonatkoztak, hanem – a közjegyző gyakorlatra is hivatkozással – az örökhatóság által soha meg nem tett, esetleg mégis megtenni ígért, pusztán a „végrendeleti tanúk” által előadott végrendeletre. *Weiss Emília* kiemelte, hogy a jogalkotónak a megfelelő összhangot kell megteremtenie a visszaélések megakadályozása, korlátozása és szóbeli végrendelet tételére valóban ráutaltak végrendeleti akarátának érvényesülése között. Javaslata szerint a szóbeli végrendelet feltételeinek szigorítása helyett a szóbeli végrendelet feltételül szolgáló helyzet megszűnését követő harminc napban, és nem a három hónapban lenne szükséges megszabni azt az időt, amely után a végrendelet hatályát veszti.²⁶

A Ptk. – hasonlóan a régi Ptk.-hoz – kifejezetten kivételes jogintézményként szabályozza a szóbeli végrendeletet. Fontos változás viszont, hogy a régi Ptk. szerinti *jelentékeny nehézség* helyett már kizárólag akkor engedi a szóbeli végrendelet megtételét, ha az írásbeli végrendelet ténylegesen nem lehetséges.²⁷

A tanúk számát illetően a jogalkotó nem tér vissza a Mtj. normáihoz: megmarad a két tanú együttes jelenléte. Újdonság, hogy a Ptk. kifejezetten elismeri a jelnyelvet: a jelnyelvet használó végrendelkező jelnyelven is tehet szóbeli végrendeletet.²⁸ A tanúkra vonatkozó összeférhetetlenségi szabályok az írásbeli magánvégrendelet szabályait követik, de továbbra sem feltétel a tanú írástudása.²⁹

Az egyik legfontosabb változás, hogy az „időbeli hatálya” jelentősen rövidült: a régi Ptk. három hónapja helyett harminc nap elteltével hatályát veszti, ha ez

24 Régi Ptk. 634. §.

25 *Weiss Emília*, A végintézkedésen alapuló öröklés néhány kérdése – figyelemmel egy elhatározott új polgári törvénykönyvre is. In: *Lamm Vanda* (szerk.), *Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára*, Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1999, 397-421. o.

26 Lásd erről részletesen: *Weiss Emília*, A magyar polgári jogi szabályok felülvizsgálata, különös tekintettel az öröklési jogra. *Közjegyzők Közlönye*, 2001. 1. szám 7. o.

27 Vesd össze: régi Ptk. 634. § és Ptk. 7:20. §.

28 Ptk. 7:21. §.

29 Ptk. 7:22. §.

alatt az örökhatályos nehézség nélkül tehetett volna írásbeli végrendeletet.³⁰ Terminológiai pontosítás is megfigyelhető a hatálytalanság esetén: a régi Ptk. „más alakban” végrendeletet említ, míg a Ptk. kifejezetten az írásbeli végrendeletre utal, mint a „pótlás” rendes útjára.³¹ Álláspontunk szerint a szabályozás szerkezete is áttekinthetőbbé vált, hiszen külön szakasz szól a szóbeli végrendelet kivételességéről, az érvényességi felvételekről és a végrendeleti tanúkról.³²

Az új kódex nyomán a bírói gyakorlat szerint a jogalkalmazók számára a szóbeli végrendelet ritkábban alkalmazható, kivételessége következtében még inkább az írásbeli végrendelet alkalmazása irányába fordítja a végrendelkezőket.

1.3.1. A szóbeli végrendelet fogalmi elemei

A hatályos öröklési jogunk alapján a szóbeli végrendelet törvényben meghatározott fogalmi elemeit a Ptk. 7:20. §-a foglalja össze, kimondva, hogy „szóbeli végrendeletet csak az tehet, aki életét fenyegető olyan rendkívüli helyzetben van, amely írásbeli végrendelet tételét nem teszi lehetővé”.

Ebből következően két egymással szoros összefüggésben álló fogalmi elem – két konjunktív feltétel – találkozik: az *életet fenyegető rendkívüli helyzet* és az *írásbeli végrendelet tételének képtelensége*. A szóbeli végrendelet érvényes létrejöttéhez e két konjunktív feltétel teljesítése szükséges. A bírósági gyakorlat megköveteli, hogy e feltételek fennállta egyidejű és valóságos legyen.³³

A szóbeli végrendelet fogalmi elemein kívül figyelemmel kell lenni a végrendelkező végintézkedési képességére is, amely a szóbeli végrendelet esetén párhuzamba állítható az írásbeli magánvégrendeleti formára vonatkozó előírásokkal, így a korlátozottan cselekvőképes személy szóbeli végrendeletet sem tehet.³⁴

Nem érvényesség kelléke a szóbeli végrendeletnek, hogy a végrendelkező szó szerint a Ptk. megfogalmazása szerinti kifejezést használja, vagyis, hogy „szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete”, elegendő, ha megtett kijelentéseiből nyilvánvaló, hogy a nyilatkozatát végrendelkezésnek tekintette.³⁵

30 Ptk. 7:45. §.

31 Ezen magánvégrendeletet és közvégrendeletet is érteni kell.

32 Ptk. 7:20-7:22. §.

33 Szegedi Ítéltábla Pf.20003/2022/7. valamint a Fővárosi Ítéltábla Pf.20438/2024/4.

34 *Anka Tibor*, Szóbeli végintézkedési képesség. In: *Osztovits András (szerk.)*, A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. Budapest, Opten Informatikai Kft. 2014. 475. o.

35 PK 88. számú állásfoglalás.

I.3.2. Az életet fenyegető rendkívüli helyzet

A szóbeli végrendelet érvényes létrejöttének tehát az első feltétele az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállta. Ennek fogalmát a Ptk. nem határozza meg, így jelentéstartalmát a bírói gyakorlat alakította ki. Az a tény, hogy számolni lehet a végrendelező halálával, önmagában még nem minősül életet fenyegető rendkívüli helyzetnek.

A régi Ptk. hatálya alatt meghozott Legfelsőbb Bíróság PK 88. számú állásfoglalása a szóbeli végrendelet feltételeit illetően továbbra is megfelelően irányadó és megfigyelhető, hogy valamennyi további bírósági döntés ennek az állásfoglalásnak a fogalommeghatározásából indul ki.

A PK 88. számú állásfoglalás rögzíti, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzet – mint egyik feltétel – megvalósulhat akár olyan váratlan hirtelenséggel fellépő okok alapján, amelyek kívülről közvetlenül fenyegetik a végrendelező életét, akár pedig a végrendelező személyében rejlő olyan belső (élettani) okok alapján, amelyek az életét a halál közvetlen bekövetkezésével fenyegetik.

A fogalommeghatározásból következően két esetkör látszik kirajzolódni: kívülről ható ok, illetve a végrendelező személyéhez kapcsolódó, belső (élettani) ok. A belső ok megvalósulhat egy hirtelen fellépő, előre nem látható esemény (agyvérzés, szívinfarkus, tüdőembólia, trombózis) következtében. Ilyen fenyegető helyzet előállhat külső okból is: árvíz, tűzvész, robbanás, veszélyes anyagok elszabadulása.³⁶

Az életet fenyegető rendkívüli helyzet megítélése orvosi szakkérdés lehet, azonban a rendkívüliség már jogi fogalom.³⁷ Az életet fenyegető rendkívüli helyzetnek szorosan az örökgyógy személyére nézve kell fennállnia. Nem lehet érvényes szóbeli végrendeletet tenni, ha az életveszély általában vagy széles körben fennállott ugyan, de személy szerint az örökgyóra ilyen veszély reálisan nem állott fenn. Az életveszély fennállását tehát minden esetben *objektíve* kell mérlegelni, nem elég, hogy a végrendelező magát életveszélyben érezte, ha az átlagos emberi megítélés szerint az életveszély rá nézve nem állott fenn.³⁸

A Ptk. szabályaiból levezethető, azonban fontos hangsúlyozni, hogy a szóbeli végrendeletre alapított igény elbírálásánál elsődlegesen abban kell állást foglalni, hogy az örökgyógy egyáltalán tett-e szóbeli végrendeletet.³⁹ Fentiekből kitűnik, hogy a bírói gyakorlat kifejezetten hangsúlyozza a szóbeli végrendelet kivételes jellegét, továbbá azt a szempontot, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzetet

36 Orosz Árpád – Weiss Emília, Öröklési jog. Anyagi jog. Budapest, HVG-ORAC, 2014. 49. o.

37 PK 88. számú állásfoglalás.

38 Gájerné dr. Szabó Andrea, A szóbeli végrendelet problémái a bírói gyakorlatban. Jogi Fórum, 7. o, <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2016/08/04/a-szobeli-vegrendelet-problemai-a-biroi-gyakorlatban/> (letöltés dátuma: 2025. szeptember 2.). [továbbiakban: Gájerné, A szóbeli végrendelet]

39 BH 2022.260.

objektív módon kell megítélni, azaz nem elégséges a szóbeli végrendeletet tenni kívánó személy *szubjektív* tudata az életveszély vonatkozásában.

I.3.3. Az írásbeli végrendelet tételének nehézségei

A szóbeli végrendelet további fogalmi eleme, hogy a végrendelező olyan helyzetben, állapotban legyen, amelynél fogva írásbeli végrendeletet egyáltalán nem, vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetett volna. E feltétel fennállása is szükséges ahhoz, hogy az életveszély mellett kell, hogy a szóbeli végrendelet érvényes legyen. Ebből következik, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzeten kívül a másik feltételnek is objektíve meg kell lennie.

Az írásbeli végrendelet alkotására nem képes állapot tekintetében is ad irányítást a PK 88. számú állásfoglalása. Előírja, hogy e feltételnek is objektíve kell fennállnia. Az állásfoglalás c) pontjának indokolása alapján azt, hogy e feltétel fennállott-e, körültekintő egyéniesítéssel kell elbírálni, figyelemmel a végrendelezőnek egyrészt a fizikai, másrészt a pszichológiai állapotára, minthogy az utóbbinak is lehet objektív alapja, még ha annak vizsgálata körülményesebb is.

A Ptk. a régi Ptk.-hoz képest szigorúbb törvényi követelményeket támaszt a szóbeli végrendelet érvényességéhez. Az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállta mellett szükséges, hogy e helyzet kizárja az írásbeli végrendelet tételét. Az írásbeli végrendelezés jelentékeny nehézségének igazolása nem elégséges az érvényes szóbeli végrendelezéshez.⁴⁰

I.3.4. A szóbeli végrendelet tanúinak szerepe

A Ptk. és a bírói gyakorlat is magasabb elvárást támaszt a szóbeli végrendelet tanúival szemben, mint az írásbeli magánvégrendelet tanújával. A szóbeli végrendelet tanúinak nem csupán a végrendelező személyazonosságát kell tanúsítaniuk, hanem a végrendelet tartalmáról is számot kell adniuk.⁴¹ Ez az elvárás a szóbeli jellegből fakad, hiszen ezekben az esetekben a tanúk lesznek a végrendelet őrzői, tartalmáról hitelt érdemlően csak ők tudnak utólagosan beszámolni. A szóbeli végrendelet tanúinak a szóbeli végrendelet érdemére vonatkozó eltérő vallomása a szóbeli végrendeletet nem teszi érvénytelenné.⁴²

További elvárás a tanúkkal szemben, tudniuk kell, hogy szóbeli végrendelet tételénél működnek közre.⁴³ A szóbeli végrendeletnél *szükségszerű követelmény*,

40 Boóc Ádám, Öröklési jogunk néhány aktuális kérdése. Közjegyzők Közlönye, 2024. 2. szám 52-73. o.

41 BH. 1991. 434., Kúria Pfv.21300/2021/6., Fővárosi Törvényszék P.20601/2022/50. számú határozata.

42 BDT 2000.287.

43 Lásd erről: Kúria Pfv.21.111/2018/7. Indokolás 4. oldala.

hogy az örökhagyó végintézkedésnek tekintse a nyilatkozatát, és a tanúk tudatában legyenek tanúi szerepüknek.⁴⁴

Alkalmazni kell az írásbeli magánvégrendelet tanújának személyére vonatkozó korlátozásokat, kivételt képez ez alól, hogy a tanú írni tudása a szóbeli végrendelet érvényességének nem feltétele.⁴⁵ Feltétel viszont, hogy mindkét tanúnak értenie kell azt a nyelvet, melyen az örökhagyó végrendelezik. Elmondható, hogy „szóbeli végrendelet esetén a tanúk szerepe lényegesen nagyobb, mint az írásbeli magánvégrendeletnél.”⁴⁶

1.3.5. A szóbeli végrendelet hatálytalansága

A Ptk. külön szabályozza a már érvényesen létrejött szóbeli végrendelet hatálytalanná válásának esetét. A szóbeli végrendelet hatályát veszti, ha az örökhagyó a szóbeli végrendelezés feltételül szolgáló helyzet megszűnése után megszakítás nélkül harminc napon át nehézség nélkül alkothatott volna írásbeli végrendeletet.⁴⁷ Elvi tétel, hogy a szóbeli végrendeletre hivatkozásnál először azt kell megállapítani, hogy egyáltalán jött-e létre szóbeli végrendelet; a bizonyítás azt terheli, aki arra öröklési igényt alapít. Amennyiben a szóbeli végrendelet létre sem jött nincs mit „hatálytalanítani”, így a hatálytalanság kérdése fel sem merül.⁴⁸

Fontos megjegyezni, hogy a harminc napos határidő nem feltétlenül a szóbeli végrendelet megtételétől számítandó. Addig, amíg az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennáll, a végrendelet hatálytalanná válása kizárt, s annak sincs jelentősége, hogy időben ez a helyzet meddig tart, hiszen a harminc napos határidő az életet fenyegető rendkívüli helyzet megszűnésétől kezdődik.⁴⁹ A harminc napos határidő alatt megszakítás nélkül kell olyan helyzetben vagy állapotban lennie az örökhagyónak, hogy írásbeli végrendelet alkotására számára nem lehetséges.⁵⁰ Az sem vezethet a végrendelet hatálytalanná válásához, ha az örökhagyónak csak időnkénti, megszakított lehetősége volt arra, hogy írásbeli végrendeletet nehézség nélkül alkosson. A törvényi tényállás megvalósulása esetén minden további feltétel nélkül, a törvény erejénél fogva hatálytalanná válik a szóbeli végrendelet.⁵¹ A régi Ptk. a határidőt három hónapban állapította meg, egyebekben a Ptk. a hatálytalanságot illetően eltérő rendelkezést nem tartalmaz.

44 Kúria Pfv.21.300/2021/6.

45 Ptk. 7:22. §.

46 Kiss, A végrendeletek. 29. o.

47 Ptk. 7:45. §.

48 Kúria, BH 2022.260.

49 A gyakorlatban így előfordulhat olyan eset is, hogy akár hónapok telnek el, mert a végrendelező olyan állapotba eszméletlen állapotba kerül, amely nem teszi lehetővé számára az írásbeli végrendelet készítését.

50 Lásd erről részletesen a PK 88. számú állásfoglalást.

51 Gájerné, A szóbeli végrendelet.15. o.

II. A szóbeli végrendelet megjelenése egyes külföldi jogrendszerekben

A magyar szabályozás mellett érdemes kitekintést tenni egyes európai jogrendszerek szóbeli végrendelet jogintézményére adott kihívásaira. E fejezetben bemutatásra kerülnek a magyar öröklési jog számára évszázadok óta mintaként és iránytűként szolgáló német- és svájci öröklési jogi szabályai, valamint a francia, olasz és román jog előírásai.

Az összehasonlító jogi elemzés módszerének alkalmazásával választ kaphatunk arra, hogy a szóbeli végrendelet magyar szabályozása mennyibe és miként tér el a mintaadó törvénykönyvekhez képest.

II.1. Németország

A nemzetközi kitekintést a német öröklési joggal érdemes kezdeni. Az öröklési jog (Erbrecht), amely az ember halálának vagyoni következményeivel foglalkozik, a BGB ötödik, vagyis utolsó könyvében található.⁵² Alapvetésként érvényesül, hogy amennyiben az örökhagyó után érvényes végintézkedés maradt, az öröklés rendjét ez határozza meg.

A német jog a végrendeletek három típusát különbözteti meg: „letztwillige Verfügung”, az utolsó rendelkezés, a tulajdonképpeni végrendelet, emellett a közös végrendelet (*gemeinschaftliches Testament*), valamint az öröklési szerződés (*Erbvertrag*) esetét.⁵³

A hatályos német öröklési jog szerint a végrendeletek két formáját ismeri: rendes végrendelet (*ordentliche Testamente*) és rendkívüli végrendelet (*außerordentliche Testamente, Nottestament*). Ezt a felsorolást nem csak a német BGB normaszövege, hanem a szakirodalom is így használja.⁵⁴ A rendes végrendelet közé soroljuk az írásbeli végrendeleteket: közvégrendelet (közjegyzői végrendelet) és sajátkezű (holográf) végrendelet.⁵⁵

Ami a tanulmányunk szempontjából lényeges az a rendkívüli végrendeletek formái. A BGB három „vészhelyzeti” formát enged meg, azokban az esetekben, amikor a rendes forma objektíve nem lehetséges vagy időben nem kivitelezhető: a polgármester előtti végrendelet, a három tanú előtti szóbeli végrendelet, valamint

52 Belling, Detlev W. – Szűcs, Tünde, A német BGB általános része. Acta Universitatis Szegediensis: Forum – Acta Juridica et Politica, 2011. 60. o.

53 Suri Noémi, Öröklési eljárás Németországban. Közjegyzők Közlönye, 2014. 4. szám 15. o.

54 Leipold, Dieter, Erbrecht. Ein Lehrbuch mit Fällen und Kontrollfragen. 19., átdolg. kiad. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012, 120. o.

55 Süß, Rembert (Hrsg.), Erbrecht in Europa, 3. Auflage, Bonn, 2015, 390. o.

a tengeren tett végrendelet. E hármas csoport a szükséghelyzetben tett végrendelezések körét jelenti.

Érdekes megfigyelni a német szabályozás logikáját: a szóbeli végrendelet klaszikus formájának első esetkörét ahhoz köti, hogy a végrendelező nem tud, vagy csak jelentős nehézségekkel tudna megjelenni közjegyző előtt, hogy végrendeletét írásba foglalja. Erre vonatkozóan egy német bírósági döntés egy konkrét esetben kimondta, hogy a német Polgári Törvénykönyv (BGB) 2250. §-ának (2) bekezdése szerinti, három tanú előtti, kiváltságos végrendelettel követelményei nem teljesültek, mivel a végrendelező sem objektíve, sem a tanúk egyhangú meggyőződése szerint nem volt olyan közvetlen életveszélyben, hogy valószínűleg nem lett volna lehetséges végrendeletet készíteni közjegyző (BGB 2232. §) vagy polgármester (BGB 2249. §) előtt.

Egy másik bírósági döntésben az eljáró hagyatéki bíróság a BGB 2250. és 2251. §-a szerinti kiváltságos végrendelet feltételei nem teljesültek, mivel sem objektív, sem szubjektíven feltételezett közvetlen halálveszély nem állt fenn, és a végrendelet polgármester vagy közjegyző előtti aláírásának hiányát sem lehetett megerősíteni. A végrendelező nem volt olyan közvetlen életveszélyben, hogy valószínűleg nem lett volna lehetséges végrendeletet készíteni közjegyző (BGB 2232. §) vagy polgármester (BGB 2249. §) előtt.

II.1.1. Kiváltságos végrendelet polgármester előtt

A rendkívüli végrendelet első formája a polgármester előtt tett végrendelet. A BGB kimondja, hogy „ha fennáll annak a veszélye, hogy az örökgyó meghal, mielőtt közjegyző előtt végrendeletet tehetne, akkor a végrendeletet a lakóhelye szerinti település polgármestere előtt teheti meg.”⁵⁶

E végrendelezési formánál lényegében a polgármester „lép” a közjegyző helyébe. Ezt erősíti az a szabály is, hogy megfelelően alkalmazni kell az ún. Beurkundungsgesetz (BeurkG) szabályait, amely a német közjegyzői közokirat-szerkesztés és letétkezelés eljárási szabályait tartalmazza.⁵⁷

A polgármester előtti végrendelet készítéséhez két tanút kell bevonni. Nem lehet tanú, aki a hitelesítendő végrendeletben megnevezett vagy végrendeleti végrehajtónak kinevezett személy. E végrendelezési során készült jegyzőkönyvet a tanúknak is alá kell írniuk. Ha az örökgyó saját állítása vagy a polgármester meggyőződése szerint nem képes aláírni a nevét, akkor az örökgyó aláírását a jegyzőkönyvben e megállapítás vagy meggyőződés rögzítésével helyettesítik.

56 BGB 2249. § (1) bek.

57 Lásd erről részletesen a BGB 2249. § (1) bek. harmadik és negyedik mondata.

II.1.2. Kiváltságos végrendelet három tanú előtt

A német szakirodalomban „Abspernungstestament” kifejezéssel is illetik⁵⁸, amelyet magyar nyelven „elszigeteltségi” végrendeletnek fordíthatunk. Lényege tehát, hogy az örökhagyó valamilyen oknál fogva ténylegesen el van zárva a külvilágtól: járvány, karantén, háborús körülmények vagy más objektív akadály miatt. Ez alatt fizikai (térben való) elszigeteltséget kell érteni.⁵⁹ A német szakirodalomban „abgesperten Ort” kifejezést is találunk, ami magyarul elszigetelt, elkülönített, elzárt helynek fordítható.⁶⁰ Arra is találunk példát a szakirodalomban, hogy „Dreizeugentestament”, vagyis „háromtanús” végrendeletnek nevezik.⁶¹

A német jog – hasonlóan a magyar régi Ptk. és ellentétben a ma hatályos magyar Ptk. rendelkezéseivel – a szóbeli végrendelet időbeli hatályát három hónapban határozza meg.⁶²

Összehasonlítva a magyar és német szabályozást megállapítható, hogy míg a német öröklési jog szerint három tanú, addig a magyar jog szerint két tanú szükséges a szóbeli végrendelet e formájának létrejöttéhez.

A német szabályok nem zárják ki, hogy az örökhagyó idegen nyelven tegye meg a szóbeli végrendeletét. Ebben az esetben előírás, hogy az örökhagyó és mindhárom tanú kellő mértékben értse és beszélje az adott idegen nyelvet. A német nyelvű fordítást viszont érdemes a szóbeli végrendeletet követően készült jegyzőkönyvhez csatolni.

II.1.3. A tengeren tett kiváltságos végrendelet

A kiváltságos végrendeletek harmadik alakja a tengeren tett szóbeli végrendelet, amelyet a német jog *Nottestament auf See* néven illet. Aki egy tengeri út során német hajó fedélzetén, belföldi kikötőn kívül tartózkodik, az három tanú előtt tett szóbeli nyilatkozattal végrendeletet tehet.⁶³ E végrendeletkezés sem minősül közvégrendeletnek.⁶⁴

58 Reimann, Wolfgang – Bengel, Manfred – Mayer, Jörg (szerk.), Testament und Erbvertrag. Handbuch – Mustertexte – Kommentar 6. átdolg. kiad. Köl, Carl Heymanns Verlag (Wolters Kluwer Deutschland), 2015, 656. o., valamint Scholz, Philipp, Digitales Testieren. Zur Verwendung digitaler Technologien beim eigenhändigen und Nottestament de lege lata et ferenda. Archiv für die zivilistische Praxis, 2019, 113–114. o. [továbbiakban: Reimann, Manfred – Jörg, Testament und Erbvertrag]

59 Reimann, Manfred – Jörg, Testament und Erbvertrag. 654. o.

60 Leipold, Dieter, Erbrecht. Ein Lehrbuch mit Fällen und Kontrollfragen. 19., átdolg. kiad. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012, 121. o.

61 Langenfeld, Peter – Fröhler, Martin, Testamentsgestaltung. Einzeltestament, Ehegattentestament, Unternehmertestament. 5., átdolg. kiadás. Köln, 2010, 26. o.

62 BGB 2252. §.

63 BGB 2250. § (3) bek.

64 Reimann, Manfred – Jörg, Testament und Erbvertrag. 663. o.

Előírás, hogy a végrendelezőknek tengeri úton, belföldi kikötőn kívül kell lennie. Tengeri útnak minősül minden, a nyílt tengeren tett út. A horgászút, kirándulás, sétahajózás a part közelében tett szóbeli végintézkedés főszabály szerint nem ad alapot a szóbeli végrendeelésre. A szabályozás a végrendelező állampolgárságától független.⁶⁵ Ebből következik, hogy a belföldi folyókon és tavakon tett szóbeli végrendelet nem esik e szabályozás alá.

Számos német bírósági döntés foglalkozik a szóbeli végrendelet kérdéskörével. Valamennyi ilyen döntés a végrendeleti tanúval szembeni elvárásként fogalmazza meg az örökhatyó szóbeli végrendeletének alkotása során a folyamatos, együttes jelenlétet.⁶⁶ A legújabb német bírósági döntések szerint az alakiságokra vonatkozó szigorú szabályozást a 2020. évben kezdődött világjárvány alatti korlátozások sem írhatják felül: a pandémiás kontaktkorlátozások nem lazítják a formai szabályokat, így a szóbeli végrendelet megtételekor mindhárom tanú végig egyidejűleg jelen kell legyen.⁶⁷

További szigorú elvárást fogalmaz meg a tanú személyére vonatkozóan az a rendelkezés, hogy a tanú a végrendelet kedvezményezettjének k

II.1.4. A szóbeli végrendelet visszavonása

A szóbeli végrendelet visszavonásának alakiságára nem vonatkoznak különös szabályok, mint az írásbeli végrendeletek visszavonására, így elmondható, hogy az örökhatyó bármely végrendeletét – akár szóban, három tanú előtt tett *Nottestament-et* is – bármikor visszavonhatja. Mind a végrendelet egésze, mind egyes részei az örökhatyó által tehát bármikor, minden különös indok nélkül visszavonhatóak.⁶⁸ Ez a végrendeelési szabadság egyik részjogosítványa.

A német jog szerint maga a végrendelet visszavonása is végintézkedésnek minősül, amelyhez az örökhatyó cselekvőképessége szükséges.⁶⁹

II.2. Svájc

A hatályos svájci Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: ZGB) az 506. §-tól „Mündliche Verfügung” címszó alatt rendelkezik a szóbeli végrendeletről. A szóbeli végrendeletet gyakran a német jogban is ismert „Nottestament” megnevezéssel

65 *Reimann, Manfred –Jörg*, Testament und Erbvertrag, 662-663. o.

66 Lásd erről bővebben: Német Szövetségi Bíróság alábbi döntései: 01.06.1970 – III ZB 4/70 (BGHZ), 11.6.2014, IV ZB 3/14.

67 A végrendeleti tanúk együttes jelenlétének hiányára hivatkozva a szóbeli végrendelet érvénytelenségét mondta ki a düsseldorfi felsőbírósági döntés: OLG Düsseldorf, Beschl. v. 06.01.2022 – 3 Wx 216/21.

68 BGB 2253. §.

69 BGB 2229. §.

illetik, ami „kiváltságos végrendeletnek” fordítható.⁷⁰ A „kiváltságos” jelző nem a végrendelezőre utal, hanem arra, hogy az utolsó akarat szóbeli kinyilvánítása csak bizonyos helyzetekben megengedett.

A szóbeli végrendelet megtétele az örökhagyó rendkívüli körülmények miatti akadályoztatása esetén lehetséges. Ilyen például a közvetlen életveszély, közlekedési zárlat, járvány vagy háborús események.⁷¹ A szóbeli végrendelezés esetén az örökhagyó két tanú előtt kijelenti végakarátát, valamint „megbízta” őket a szóban előadott végrendelete okiratba foglalására.⁷²

A szóbeli végintézkedés haladéktalanul írásba foglalását is el kell végezni: az egyik tanú köteles írásba foglalni a készítés helyének, évének, hónapjának és napjának megjelölésével; azt mindkét tanú aláírja, és ezt követően késedelem nélkül letétbe kell tenni bíróság előtt.⁷³ Némi könnyítést jelent, amennyiben az örökhagyó a szóbeli végintézkedést katonai szolgálat alatt teszi, a kapitányi (századosi) vagy annál magasabb rendfokozatú tiszt pótolhatja a bíróságot.⁷⁴ A tanúk haladéktalan eljárása a szövetségi bírósági gyakorlat szerint huszonnégy órás időtartamot jelent. Ennél hosszabb késedelem csak akkor megengedett, ha a tanúkat objektív okok akadályozzák.⁷⁵

A svájci esetjogban is találunk arra bírósági döntést, hogy mindkét végrendeleti tanú együttes jelenléte szükséges annak érvényességéhez. A Svájci Szövetségi Bíróság döntésében kimondta, hogy a szóbeli végrendelet csak akkor érvényes, ha az örökhagyó egyidejűleg, egyszerre jelen lévő két tanú előtt fejt ki végakarátát.⁷⁶ A szóbeli végrendeleti tanúk „kiválasztásában” az örökhagyó szabadon dönthet, azonban a szóbeli végrendeletet is csak az teheti, aki a svájci jog szerint cselekvőképese. A végrendelezési képességhez a tizennyolcadik életévet be kell tölteni.

A szóbeli végrendeleti tanúkkal kapcsolatos követelmény a cselekvőképesség, közügyektől eltiltás hatályának tilalma, írni- és olvasni tudás, valamint nem lehetnek az örökhagyó rokonai és nem örökölhetnek a végrendelet szerint.

A svájci jog is ismeri a szóbeli végrendelet időbeli hatályát: annak megtételétől számított tizennégy napig hatályos, vagy attól a pillanattól kezdődik, amikor a végrendelezőnek lehetősége nyílik kézzel írott vagy nyilvános végrendeletet készíteni.⁷⁷

70 Hasonlóan a már korábban tárgyalt, az Mtj.1870. §-ában foglalt kiváltságos magánvégrendelet.

71 *Küng, Manfred – Aebischer, Marcel*, Testament & Erbteilung: Enthält alles zur Errichtung einer letztwilligen Verfügung und zum Erbgang. 1. kiad., Zürich, WEKA Business Media AG (WEKA Schweiz), 2012, 49. o.

72 A ZGB a „zu beauftragen” kifejezést használja, amely tartalmilag megbízást, felkérést jelent.

73 ZGB 507. § (1) bek.

74 ZGB 507. § (3) bek.

75 *Abt, Daniel – Weibel, Thomas (szerk.)*, Praxiskommentar Erbrecht: Nachlassplanung – Nachlassabwicklung – Willensvollstreckung – Prozessführung. 5. átdolg. kiad. Basel, 2023, 606. o.

76 Lásd a Svájci Szövetségi Bíróság alábbi döntését: BGE 104 II 68 (1978. VI. 15.).

77 Svájci Polgári Törvénykönyv (ZGB) 508. cikk.

II.3. Franciaország

A hatályos francia Polgári Törvénykönyv (Code civil) szerint a szóban tett végrendekezés szóbeli végrendelet (*testamente oral*) csak egészen kivételes körülmények között elfogadható. Ilyen lehet például háborús helyzet vagy egyéb rendkívüli, életveszélyes helyzet, amikor írásbeli végrendeletet nem lehet tenni. Ahhoz, hogy érvényes legyen, általában két tanú jelenléte szükséges, utólag, amint ez lehetséges írásba kell foglalni vagy jegyzőkönyvbe venni.

A francia öröklési jog tehát nem ismeri az önálló, pusztán tanúk előtti szóbeli végrendeletet: a végrendekezés rendes formái kizárólag írásbeliek. A holográf (sajátkezű) végrendelet csak akkor érvényes, ha a végrendelező teljes egészében saját kezűleg írja, keltezi és aláírja; más alakiséghez nem kötött. A közokirati (*authentique*) végrendeletet két közjegyző, vagy egy közjegyző két tanúval veszi fel; a nyilatkozatot a végrendelező a közjegyzőnek diktálja, azt felolvassák, és alá kell írni. A „titkos” (*mystique*) forma – bár a gyakorlatban ritka – szintén írásbeli, külön felolvasási és aláírási kellékekkel bír.

Franciaországban a leggyakoribb végrendekezési forma a holográf végrendelet, vagyis a saját kézzel írt végrendelet. A francia jog ismer egy negyedik csoportba tartozó, ún nemzetközi végrendeletet is.⁷⁸

A Code civil 985. §-a rendelkezik „kiváltságos” végrendeletekről (*testaments privilégiés*). Kivételes („privilegizált”) formák akkor alkalmazhatók, amikor a rendes végrendeleti formák objektíve nem érhetők el. Egyik klasszikus esete a fertőző betegség miatti rendes végrendelet tételének lehetetlensége: ilyenkor a végrendeletet egy bíró vagy egy önkormányzati tisztviselő veheti fel két tanú jelenlétében. Sajátos a francia jog az olyan szigetek esetén, ahol nincs közjegyzői hivatal: ennek hiányában a fenti könnyített szabályok alkalmazhatók, s ezt az okiratban fel kell tüntetni.

Tengeri úton a fedélzeten tartózkodók végrendeletét – ha a parttal való kommunikáció lehetetlen vagy külföldi kikötő közelében nincs francia diplomáciai vagy konzuli tisztviselő – a hajó parancsnoka vagy az arra feljogosított tiszt veheti fel két tanú jelenlétében. A külföldi első kikötéskor az egyik példányt (vagy kiadmányt) a francia konzuli hatóság veszi át, aki a tengerészeti miniszterhez továbbítja azt letét céljából. A tengeren készült végrendelet csak addig hatályos, amíg a végrendelező a fedélzeten meghal, vagy legkésőbb a partraszállást követő hat hónapig, ha közben a rendes formában tett végintézkedés lehetősége elérhetővé válik.

A katonák, állami tengerészek és a hadsereget kísérők végrendeleteit – az alaki könnyítésekre okot adó helyzetekben – felveheti katonai parancsnok vagy erre

⁷⁸ *Henry Dyson, French Property and Inheritance Law: Principles and Practice. Oxford University Press, Oxford–New York, 2003, 236. o.*

feljogosított személy, mindig két tanú jelenlétében. Ezeknek a katonai végrendeleteknek az időbeli hatálya is korlátozott: a kivételes helyzet megszűnésétől számított hat hónap után hatályukat veszítik, hacsak a végrendelező addig nem kerül ismét olyan különleges helyzetbe, hogy nem tud a rendes alakiség megtartásával végrendeletet tenni.

Lényeges dogmatikai jellemző, hogy a francia „kivételes” végrendeletek esetén is megjelenik a későbbi írásbeli követelmény: a végrendelező szóbeli nyilatkozata mindig írásba foglalásra kerül, felolvasási kötelezettséggel, a jelenlévők (eljáró személy, tanúk, végrendelező) aláírásával és – szükség esetén – a letét külön szabályaival. A kivételes forma így csak átmeneti megoldás az akadály fennállásáig, célja pedig az, hogy a helyzet rendeződésével mielőbb rendes írásbeli végrendelet készüljön.

II.4. Olaszország

Az olasz Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Codice civile) a következőként határozza meg a végrendelet fogalmát: A végrendelet visszavonható jognyilatkozat, amellyel valaki halála esetére teljes vagyonáról vagy annak egy részéről rendelkezik.⁷⁹

Az olasz végrendeletre vonatkozó jellemzőket az alábbiak szerint foglalhatjuk össze: A végrendelet tipikus jognyilatkozat, mivel a törvény kifejezetten szabályozza; *egyoldalú* és nem címzett jognyilatkozat, ami annyit jelent, hogy az örökösök az örökséget fogadják el, nem magát a végrendeletet; *alakilag kötött*, a végrendeletet a törvényben előírt alakban kell megtenni, ellenkező esetben semmis⁸⁰; kizárólag egy személy által tehető (*unipersonale*): egyetlen személynek kell létrehozni⁸¹; személyes jellegű (*personalissimo*): képviselő nem megengedett; *visszavonható*, a törvényben meghatározott formák szerint.⁸²

Az olasz öröklési jog szerint minden végrendeletet írásba kell foglalni. Az úgynevezett *nuncupatív*, azaz a szóbeli végrendelet semmis. Ismertek viszont a rendkívüli helyzetekben tehető kiváltságos végrendeletek.⁸³

A végrendeletek rendes formája a holográf végrendelet (*testamento olografo*) és a közjegyzői okiratba foglalt végrendelet (*testamento per atto di notaio*).⁸⁴

79 Codice civile 587. cikk.

80 Codice civile 601. cikk.

81 Az olasz öröklési jog tiltja a házastársak közös végrendeletét, lásd Codice Civile 589. cikke.

82 Codice civile 679. cikk.

83 Az olasz öröklési jog végrendelet és annak tartalmával, a kötelekrész intézményével foglalkozó szakirodalmát lásd részletesen: *Spatuzzi, Angelo, L'atto di destinazione testamentario*. Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 2024.

84 A közjegyzői okiratba foglalás részletes szabályairól lásd: *Carrabba, Achille Antonio (szerk.), Codice del notaio*. Annotato con la dottrina e la giurisprudenza. 3. kiadás, Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 2024, 181.-245. o.

A közjegyzői végrendelet lehet nyílt vagy titkos. Közvégrendelet kizárólag közjegyző előtt tehető, két tanú alkalmazásával, abban az esetben, ha a végrendelező nem tud olvasni, úgy négy tanú kötelező.⁸⁵ A kiváltságos végrendeletek (*testamenti speciali*) intézményét az olasz öröklési jog a Codice civile 609-619 cikkében szabályozza.⁸⁶

II.4.1. Fertőző betegségek, közveszélyek vagy balesetek esetén tett végrendeletek

Az olasz jog ismeri azokat a rendkívüli végrendeleti formákat, amikor a végrendelező nem tud a rendes formai előírásoknak megfelelő végrendeletet tenni *fertőző betegség, közveszély*⁸⁷, illetve *baleset* miatt. A végrendelet érvényes, ha azt közjegyző, bíró, békebíró, polgármester vagy megbízottja, vagy vallási szolgálattevő veszi fel, két, legalább tizenhat éves tanú jelenlétében.⁸⁸ A végrendeletet a felvevő személy írásba foglalja és aláírja. A végrendeletet aláírja továbbá a végrendelező és a tanúk is, így ezeknél végintézkedések sem tisztán szóbeliek. Ha a végrendelező vagy a tanúk nem tudnak aláírni, ennek okát fel kell tüntetni.⁸⁹

Az olasz szakirodalomban találunk arra is forrást, hogy a kiváltságos végrendeletek megítélése nem egyértelmű, hiszen dogmatikailag vitatott a helyük: önálló formának tekinthetők-e, vagy csak a bizonyos esetekben a rendes végrendeleti formák hiányát pótolják. *Mario Allara* olasz jogtudós szerint lényegük abban áll, hogy a végrendelező akaratát még szélsőséges körülmények között is érvényre juttassák.⁹⁰

E végrendelet hatályát veszti három hónappal azután, hogy megszűnt az az ok, amely megakadályozta a végrendelezőt a rendes formák használatában. Ha a végrendelező az időközben meghal, a végrendeletet a lehető leghamarabb letétbe kell helyezni az illetékes közjegyzői levéltárban.⁹¹ A három hónapos határidő számítása akként történik, hogy a betegség megszűnésétől, vagy attól a pillanattól kezdve, amikor az örökhagyó a fertőzés helyéről egy másik biztonságos helyre, vagy arról a helyről, ahol a balesetből eredő veszélyhelyzet megszűnt, elköltözött.

85 Codice civile 603. cikk.

86 Számos tanulmány foglalkozik a „kiváltságos végrendeletek” kérdésével: *Francesco Meglio*, Malattia contagiosa e testamento speciale. La riscoperta di un desueto istituto quale lascito della pandemia? Rivista giuridica del Molise e del Sannio, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 2/2020, 120–145.

Maria Bonavita, Le circostanze eccezionali giustificative del ricorso alla forma del testamento speciale. In particolare, l'infortunio e la sua non sempre condivisibile ricostruzione. Le Corti Salernitane, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 3/2005.

87 Ide tartoznak kivételes légköri viszonyok (pl. árvizek, földrengések) okozta katasztrófák, a háborús állapotok.

88 Codice civile 609. cikk.

89 Codice civile 603., 610., 619 cikk.

90 Lásd erről bővebben: *Allara, Mario*, Il testamento (Riproduzione dell'edizione del 1936). Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane (ESI), 1978, 326-332. o.

91 Codice Civile 610. cikk.

II.4.2. Hajó és légi jármű fedélzetén, valamint a katonák és velük egy tekintet alá esők végrendelete

Tengeri utazás során a végrendeletet a hajó fedélzetén a hajó parancsnoka veheti fel.⁹² Kivételt képez ez alól a folyami és tavi utak esete, amikor is ezek a szabályok nem alkalmazhatóak. Fontos továbbá, hogy a hajónak úton kell lennie, és nem szabad kikötőben horgonyoznia.

A kiváltságos végrendeletek e formáját két tanú jelenlétében, két eredeti példányban kell elkészíteni, és azt a végrendelkezőnek, az azt átvevő személynek és a tanúknak kell aláírniuk; ha a végrendelkező vagy a tanúk nem tudják aláírni, fel kell tüntetni az aláírás megakadályozásának okát. A végrendeletet a hajó dokumentumai között őrzik, és bejegyzik a hajónaplóba vagy a tengerészeti naplóba.

Ugyanúgy alkalmazni kell a hatályosság időbeliségére vonatkozó szabályt: a tengeri út során készült végrendelet három hónap után hatályát veszti, ha a végrendelkező olyan helyen partra szállt, ahol rendes formában végrendeletet készíthetett volna. Ugyanezen rendelkezések alkalmazandóak a repülőgép fedélzetén, az utazás alatt tett végrendeletre. Légi úton a parancsnok veszi fel (egy, lehetőleg két tanú előtt), a tengerészeti szabályok megfelelő alkalmazásával.⁹³

A katonai személyzet és az állam fegyveres erőit kísérő személyek végrendeletét két tanú jelenlétében egy tiszt, egy katonai lelkész vagy a Vöröskereszt tisztje veheti át; azt a végrendelkezőnek, az átvevő személynek és a tanúknak kell aláírniuk. Ha a végrendelkező vagy a tanúk nem tudják aláírni, fel kell tüntetni az aláírás megakadályozásának okát.⁹⁴

II.5. Románia

Az elmúlt évtizedben Romániában is lezajlott a polgári jog kodifikációja. Eredményeként elfogadásra került a 2011. hatályba lépő jelenlegi román Polgári Törvénykönyv.⁹⁵

A végrendelet formája tekintetében a román öröklési jog megkülönböztet rendes és kiváltságos végrendeleteket. A szóban tett halál esetére szóló végintézkedések kizárólag kiváltságos végrendelet formájában jelennek meg, az írásbeli forma általános jelleggel érvényességi feltétel.⁹⁶

92 Codice civile 611. cikk.

93 Codice civile 616. cikk.

94 Codice civile 617. cikk

95 A román Polgári Törvénykönyvet 2009. évi 287. szám alatt fogadták el.

96 Lásd erről részletesen: *Negrilă, Daniela*, Testamentul în noul Cod civil. Studii teoretice și practice. București: Universul Juridic, 2013, 94. o.

A román jogról szóló magyar szakirodalomban fellelhető forrás szerint „a szóbeli végrendelet (*nuncupatio*) semmis, egyes jogrendszerek a szóbeli végrendelet érvényességét elfogadják kiváltságos végrendeletek esetében.”⁹⁷

Elmondható, hogy a román öröklési jog hasonló felosztást követ, mint a német: rendes és rendkívüli végrendeletek között tesz különbséget. Tartalmát nézve viszont a francia szabályozáshoz áll⁹⁸ közelebb, mint a némethez. A kiváltságos végrendeletek *négy fajtája* ismert az alábbi csoportosítás szerint.⁹⁹ Az első a rendkívüli helyzetben tett végrendelet – járvány, katasztrófa, háború vagy hasonló kivételes körülmény esetén a helyi polgári közigazgatás illetékes tisztviselője előtt. A második a hajón vagy repülőn tett végrendelet. E forma a román lobogó alatt közlekedő tengeri vagy folyami hajó fedélzetén a hajó parancsnoka (vagy helyettese) előtt tehető, a repülőgép fedélzetén pedig hasonló feltételekkel. A harmadik a „katonai végrendelet”, a katonai egység parancsnoka (vagy helyettese) előtt, amennyiben a végrendelező katona, illetve a román fegyveres erőknél szolgál, és nem tud közjegyzőhöz fordulni. A negyedik csoportba az egészségügyi intézményben tett végrendelet tartozik. A kórházban vagy más egészségügyi intézetben az igazgató, főorvos, szolgálatvezető vagy ügyeletes orvos előtt lehet megtenni, ha az intézményben nincs közjegyzői hozzáférés.

Valamennyi kiváltságos végrendelet közös jellemzője, hogy megköveteli két tanú együttes jelenlétét.

A román Ptk. normaszövege rendelkezik e kiváltságos végrendelet időbeli hatályáról is: „a kiváltságos végrendelet okafogyottá válik tizenöt napon belül attól az időponttól, mikor a rendelkező a rendes alakiságok valamelyikében végrendelezhetett volna. A határidő nyugszik, ha a végrendelező olyan állapotba került, melyben számára nem lehetséges a végrendelezés.”¹⁰⁰

Összességében a román szabályozás a francia jogfelfogás talaján áll, így a francia öröklési joghoz mutat hasonlóságot.

Záró gondolatok

A jelenlegi magyar szabályozás jelentős eltéréseket mutat más európai országok öröklési jogi szabályozásához képest. A klasszikus értelemben vett, írásbeliséget teljesen nélkülöző *önálló* szóbeli végrendelet a vizsgált európai jogrend-

97 Veress Emőd – Székely János, Román polgári jog. Öröklési jog és az ingyenes juttatások joga. Kolozsvár, Forum Iuris, 2020. 103. o. [továbbiakban: Veress-Székely, Román polgári jog]

98 Lásd erről részletesebben: Veress-Székely, Román polgári jog. 103-105. o.

99 Román Polgári Törvénykönyv 1047. cikk (1) bek.

100 Román Polgári Törvénykönyv 1048. cikk (1) bek., magyar nyelvű fordítását lásd: Román polgári törvénykönyv. Ideiglenes kiadás, Kolozsvár, Forum Iuris, 2016., 238. o.

szerekben szinte egyáltalán nem ismert és rendkívül korlátozottan, úgynevezett kiváltságos végrendelet formájában jelenik meg, amelynek követelménye a haladéktalan okiratba foglalás.

Összehasonlítva az európai példákkal, a magyar közjegyző kiemelkedő szerepe figyelhető meg a szóbeli végrendeletek területén, hiszen Magyarországon a hagyatéki eljárás lefolytatása a közjegyző hatáskörébe tartozik. Ennek köszönhetően a közjegyző az első igazságszolgáltatási hatóság, aki „találkozik” az adott ügyben a szóbeli végrendelet kellékeivel, a tanúkkal, azok előadásaival.¹⁰¹ Bár a magyar közjegyző nem jogosult a szóbeli végrendelet érvényességének vagy érvénytelenségének megállapítására – hiszen vita esetén az kizárólag a bíróság hatáskörébe tartozik –, a szóbeli végrendelet egyes elemeinek vizsgálata a hagyatéki eljárás részét képezik. Problémaként merülhet fel egyrészt, hogy a gyakorlatban sokszor nehéz kiszűrni a hamis vagy koholt szóbeli végrendeleteket, amely annak is köszönhető, hogy a szóbeli végrendeleti örökösök és a tanúk összejátszhatnak a tanúvallomások terén. Másrészt az örökhagyó halálát követően akár egy év is eltelhet, míg a hagyatéki tárgyaláson a szóbeli végrendeleti tanúk meghallgatása megtörténik, ennek köszönhetően „megkophat” a szóbeli végrendeleti tanúk emlékezete.

Ezeknek a kiküszöbölésére talán némi megoldást jelentene, ha a jogalkotó egyfajta feltételként törvényben rögzítené, hogy a szóbeli végrendeleti tanúk haladéktalanul – még akár a végrendelkező életében – közjegyzőhöz forduljanak. Ennek a szabályozását a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (továbbiakban: Kjt.) 136. § (1) bekezdésben foglalt jegyzőkönyvi formában felvett ténytanúsító okiratok rendszerébe lehetne beilleszteni.¹⁰² E ténytanúsító okiratot érdemes lenne kizárólag jegyzőkönyvi formához kötni, a záradéki formában való kiállítás pedig kizárni. A javasolt normaszöveg a következő: „A közjegyző tanúsítványt állít ki...szóbeli végrendeleti tanú tanúvallomásáról”.¹⁰³ Ennek köszönhetően hosszú időre, precíz módon konzerválhatóvá válna a szóbeli végrendelet tartalma.

A közjegyző nem kizárólag a végrendelet készítésében – közzévégrendelet –, hanem a végrendeletek hagyatéki eljárásban való megjelenésében is fontos – egyfajta szűrő – szerepet játszik. Megfigyelhető, hogy a kúriai döntésekben is megjelenik a közjegyző eljárása: a bíróságok ítéletükben a hagyatéki eljárásban felvett

101 Ez még akkor is igaz, ha a hagyatéki eljárás az illetékes települési önkormányzatnál indul. A gyakorlatban a szóbeli végrendeleti tanúk neve, idézhető címe kerül megjelölésre a hagyatéki leltárban, viszont a jegyző nem hallgatja meg a végrendeleti tanúkat és nincs hatásköre a szóbeli végrendelet értelmezésére sem.

102 Le kell szögezni, hogy a hatályos jog szerint a szóbeli végrendeleti tanúk esetén most sem tiltott a közjegyzői jegyzőkönyvi ténytanúsító okiratba foglalása: a Kjt. 136. § (1) bekezdés g) pontja alapján „a közjegyző tanúsítványt állít ki egyéb jogi jelentőségű tényről”.

103 Javaslat a jogszabály helyére és hivatkozására: Kjt. 136. § (1) bekezdés m) pontja.

jegyzőkönyv szerint az eljáró közjegyző a felperest és az örökhagyó élettársát tanúként hallgatta ki, vallomásukat pedig helyesen értékelték az eljáró bíróságok.¹⁰⁴

A tanulmány szerzője maga is közjegyző, és a hagyatéki ügyei alapján rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint egyre gyakrabban merül fel annak a lehetősége, hogy az örökhagyó szóbeli végrendeletet tett, azonban a törvénynek megfelelő alakissággal rendelkező szóbeli végrendeletek száma igen csekély.¹⁰⁵

Nem tartjuk indokoltnak a szabályozását enyhítését. Álláspontunk szerint nem indokolt a végrendeleti tanúk számának csökkentése, valamint a végrendelet kivételességének megszüntetése sem. A jelenlegi előírások – különösen a legalább két tanú folyamatos jelenléte, életet fenyegető rendkívüli helyzet fennállása – elősegíthetik a végrendelet hitelességét és minimalizálják a visszaélési lehetőségeket, azonban további garanciák bevezetése is indokolható lehet. Ezen felül javasoljuk a fentiek szerint a közjegyző szerepének megerősítését a szóbeli végrendeletek esetében. A közjegyző bevonása további jogbiztonságot nyújtana, hiszen a közjegyző hivatalos személy, aki szakszerűen tudja rögzíteni az örökhagyó akaratát és biztosítani tudja a végrendelet alaki helyességét. Az anyagi jogi szabályozók lazítása helyett tehát a közjegyző részvételének erősítésével lehetne növelni a szóbeli végrendeletek hitelességét és a jogbiztonságot.

Egyetértünk azzal a megállapítással is, hogy „a szóbeli végrendelet – mint rendkívül kivételes formaként talán elfogadható végintézkedés – érvényes létrejöttének a lehetőségét csak a lehető legszűkebb körben szabad megengedni, hiszen ez a jogintézmény biztosítja az örökhagyó végakaratóval való visszaélés legszélesebb körű lehetőségét”.¹⁰⁶ Ezt erősíti a magyar ítélkezési gyakorlat is, a bíróságok kifejezetten ritkán állapítják meg a szóbeli végrendelet érvényességét. A legtöbb bírósági döntés – a szigorú feltételek miatt – döntő többségben a végrendelet érvénytelenségét állapítja meg.¹⁰⁷

Zárszóként elmondható, hogy ma is helytálló Zalán Kornél 1935-ben tett megállapítása: „...A magyar törvényhozás belátható időn belül aligha fogja félretenni a szóbeli végrendelet intézményét.”¹⁰⁸

104 Kúria Pfv.21.111/2018/7.

105 2024. évben négy esetben, míg 2025. évben az év közepéig három hagyatéki ügyben fordult elő szóbeli végrendelet „bejelentése”.

106 *Bókai Judit - Szabó Péter*, A végrendelet szabályainak felülvizsgálata az új Ptk.-ra tekintettel. *Közjegyzők Közlönye*, 2000. 11. szám. 6. o.

107 A vizsgálat alá vett bírósági ítéletek közül körülbelül 90 százalékban a szóbeli végrendelet érvénytelenségének megállapítására került sor.

108 *Zalán*, A végintézkedések kellékei. 260. o.